

DANIEL HEINS

LATINIST, HELLENIST, DICHTER, FILOSOOF, THEOLOOG, HISTORIOGRAAF

“STER VAN LEIDEN”

HOLLANDS CALVINIST (CONTRA - REMONSTRANT)

met GERAARDSBERGSE “ROOTS” (Deel 2)

door Gaston IMBO

Achtereenvolgende verblijfplaatsen van de familie HEINS: Geraardsbergen, Gent, Vere, Dover, Londen, Delft. Rijswijk, Den Haag, Vlissingen, Middelburg, Franeker, Leiden

***

DANIEL HEINS (HEINSIUS)

Gent 1580 - LEIDEN 1655

door zijn vrienden humanisten betitelt als

“*vir inter literatos princeps*”

8. VIER WERKEN VAN HEINSIUS VERDIENEN EEN BIJZONDERE VERMELDING

- Het eerste: “Hymnus ofte Lofsanck op Bacchus” werd door P. Scriverius in 1616 opgenomen in een bloemlezing, samen met o.a. een heldendicht op de tragische dood van Heemskerck; lofdichten op Heinsius door Dousa en Anna Roemer Visscher, getiteld: “Dan. Heinsii Nederduytsche Poemata” (Amsterdam, Willem Janssen, 1616).

Scriverius kreeg de “hymne op Bacchus” op vastenavond toegestuurd samen met Heinsius’ brief waarin hij zijn vriend aanmaant: “Bewaert dit voor u alleen, ten zij gij het liever hebt te branden”. De “Lofsanck op Bacchus is een gedurfd paganistisch lied dat de lof van het vitalisme zingt en Bacchus huldigt als enige overwinnaar op de dood die het einde van alles is.

LOFLIED OP BACCHUS

“ All’ ander Goden sijn hoogveerdich met haer kercken,

“ van kostelick gebou, van treffelicke wercken.

“ En met autaeren rijck, daer de gemeyne man,

“ Zijn offeranden doet, maer ghij woont in de kan.

“ Dat is de kerck, het huys, daer ghij wordt in gepresen,

“ vandaer sendt ghij in kracht en laet ons sien u wesen.

“ Daer woont benefens in de Blijdschap ende Vreucht,

“ De Hoop, de Soete Min, het Lachen en de Jeucht.

“ Daer woont de Soete slaep, die alle pijn kan temmen,

“ Vernieuwen ons gemoet en doen ons Sinne swemmen

“ In een geleende vreucht...

“ Die vreucht die komt van U, want sonder uwe gaven

“ Al levend zijn wij doot, al levende begraven,

“ De kruijden in den tuijn, en bloemen, die verdwijnen,

“ En rijsen weder op: de ranken van u wijnen

“ Die komen weder voort: de goude son die staet

“ Soo dickwils weder op, als hij te bedde gaet.

“ Maar wij, nadat wij sijn met tranen eens begoten

“ Gescheyden van der aerdt, en in een kist gesloten,

“ Wij blijven daer wij sijn, wij liggen altijd neer,

“ verslagen van de doot, en keeren nimmer weer.

Wilt gij dit triestig lot vergeten, zegt Heins, drink u een stuk in uw kraag:

“ Als du komst in den kop, du ruckst ons van de menschen,

“ Ontsteket onse siel met wonderbare wenschen.

“ Wij lachen met de doot, vertreden met de voet

“ Dit schrickeliek geluyt van Achcrontis³ vloet.

Een heidens stuk, inderdaad, maar sprankelend van geest, geschreven in een beeldrijke stijl met een vloeiende cadans.

- Het tweede belangrijk “nederduyts” dichtwerk staat qua inhoud en opvattingen geheel in antithese met “Bacchus”: in hetzelfde jaar 1616 verscheen bij dezelfde uitgever: de “Lofsanck van Jezus-Christus, den eenigen ende eeuwigen sone Godes”.

“In een meesterlijke greep tracht Heinsius het calvinistische ideaal te verwezenlijken: het geestelijk epos dat de lof verkondigde van de mensgeworden Zoon Gods... Er zit in deze barokke hymne een vaart die meeslept en boeit” (Prof. Dr. G.A. van Es: “Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden”, deel IV, I, p.29).

Men verweet Heinsius nochtans heidense beeldspraak te gebruiken in een christelijk onderwerp. Maar hij hanteerde met gemak de juiste versmaat, bracht ritme en cadans in de Noordnederlandse poëzie en legde aldus de basis van de nieuwe calvinistische dichtkunst uit de 17de eeuw, vnl. van het christelijk epos. Aldus

was hij, met zijn these en antithese, goed en kwaad, engel en duivel, libertijn en monnik wonen naast, ja in elkaar, verhalende beeldrijke stijl en zijn vloeiende alexandrijnen, de voorloper van Vondel.bekroningen van zijn episch dichterschap; hoogtepunten van de Nederlandse dichtkunst (Knuvelder, o.c. p.53).

³ Achrontis: rivier van de onderwereld waar de veerman Charoon de overledene naar de andere oever brengt.

Ten derde: Zijn libertijnse, vitalistische en heidense opvattingen heeft hij volledig afgezworen in zijn 2000 verzen tellende Latijns leerdicht over het misprijzen van de dood: *De contemptu mortis libre IV*” (Elzevier, 1621) (ook opgenomen in de “Poëmata” uitgave 1640, p.367-487). De verschrikking van de dood kan men best overwinnen met het geloof in Jezus-Christus. Wij zijn nu ver van Bacchus en zijn wijn. Het succes dat Heinsius met dit allerchristelijkst leerdicht oogste bij zijn tijdgenoten, in gans West-Europa, was enorm. Zijn neef Jacob van Zevekote (1596-1642) vertaalde het in Nederlandse verzen/ “Verachtinghe des Doots” (Leiden, 1625).

Ten slotte het vierde belangrijke werk: een treurspel over de kindermoord in Bethlehem (“Herodes infanticida”, Leiden 1632). “perhaps his most famous poem” (P.R.Sellin, o.c., p.36). Als toneelstuk totaal onopvoerbaar wegens gebrek aan actie en langdradige monologen, spijs onmiskenbare stijlqualiteiten, werd dit werk niettemin door tijdgenoten geprezen: zo Pierre Corneille die het als voorbeeld neemt voor zijn “Polyencte” van 1640. Belangrijk is zijn “Herodes” echter vooral om de pennetwisten die er op volgden en die Heinsius van zijn zwakste zijde lieten zien: zijn hoogmoed, nijdasserij, jaloezie. Heinsius beschouwde zich inderdaad als “de Ster van Leiden”, de “vir inter literatos princeps”, “de fakkel der geleerdheid”, en niemand was meer van zijn superioriteit overtuigd dan hij zelf.

9. EIGENDUNK, VIJANDEN EN PENNETWISTEN

Zijn vroegere Arminiaanse vrienden waren reeds vijanden; nu kreeg hij nog scherp tegenwind uit de wereld der critici en der filologen (“Discours sur une tragédie de M.Heinsius”). De Franse schrijver Jean-Louis Balzac (1597-1654) had in 1636 een paar beleefde en terechte opmerkingen geformuleerd over de “Herodes...” nl. over het voortdurend dooreen weven van heidense en christelijke elementen. Heinsius antwoordde nogal beledigend en hautain in een lange brief (246 blz.): “Epistola qua Dissertationi D. Balzaci responditur”, geadresseerd aan C. Huygens,

en uitgegeven door Elzevier te Leiden. Balzac zweeg. Maar Heinsius’ collega te Leiden, Salmassius⁴ nam zeven jaar later de handschoen op en weerlegde Heinsius’ pro domo.

De verschijning, in 1639, van Heinsius’ “commentaar op het Nieuw Testament” gaf hem de gelegenheid weerwraak te nemen op Heinsius en co. die hem te Leiden wilden dwarsbomen. Sommige remonstranten, o.a. Grotius en Vossius, hadden scherpe kritiek op het werk. Salmasius echter, in de inleiding van zijn “*De Modo usarum*” (over intresten en woeker), in 1639, maakte Heinsius openlijk belachelijk ponerende dat hij, onvoldoende op de hoogte van de heilige Schrift, beroep deed op een onbestaande “Hellenistische” taal en daarenboven geleerdheid geput had, zelfs plagiaat gepleegd had, uit ongepubliceerde werken van Scaliger. Begin 1640 viel ook Balzac nog eens scherp uit tegen Heinsius.

EIGENDUNK

Een gedichtje van Heinsius, opgenomen in de “Nederduytsche Poëmata” laat daar geen twijfel over bestaan:

Weet dat ick hebb’ eenen Staet
Die het al te boven gaet.
Niemandt is zoo groot van macht
Die ick bij mij selven acht.
Geenen koninck op der eerdt
Die ick acht van sulcker weerdt.
Prins en vorst wie dat het sij
Stel ik ver beneden mij.

⁴Claudius Salmasius (Saumase) was een Franse hugenoot, beroemd theoloog en latinist, die in 1631 als buitengewoon hoogleraar kerkgeschiedenis te Leiden werd aangesteld. Hij kreeg het er vrij spoedig met Heinsius aan de stok: Salmasius trok een hogere wedde, genoot van allerlei faciliteiten en was zeer gesteld op zijn rang waarin hij zich boven Heinsius waande.

10. UTRECHT

Dezelfde Salmasius had trouwens Heinsius reeds in 1639 terecht gewezen nopens diens verklaringen over de taal van de bijbel, in zijn “*Sacrarum Exercitationum ad Novum Testamentum*”, de “lingua

hellenistica”: een hellenistische taal en een hellenistisch volk hebben nooit bestaan. Restinus Schoockins, hoogleraar te Utrecht, mengde zich in het debat. Heinsius en Salmasius slingerden elkaar beledigingen toe en het ging zo ver dat de curatoren van de Leidse universiteit de twee kemphanen publicatieverbod moes-ten opleggen, verbod dat ze nog menige keer hebben overschreden (Meer details in P.R.Sellin, “D.H. and Stuart, England, p. 43-51). Het jaar nadien, in 1645, was het Jean de Croi,

bedienaar van de kathedraal van Béziers, professor aan de Academie van Nîmes, die Heinsius op de korrel nam en hem verschillende interpretaties over het Nieuw Testament verweet. Heinsius wierp zich opnieuw in de arena en sloeg hard terug met het anonieme: "Pro D. Heinsius adversus Joannis Croii" (Leiden, 1646, 321 pag.).

De vrienden vielen Heinsius af en steeds doken nieuwe vijanden op. Hij trok zich steeds meer terug in een bastion van ijdelheid en wrok.

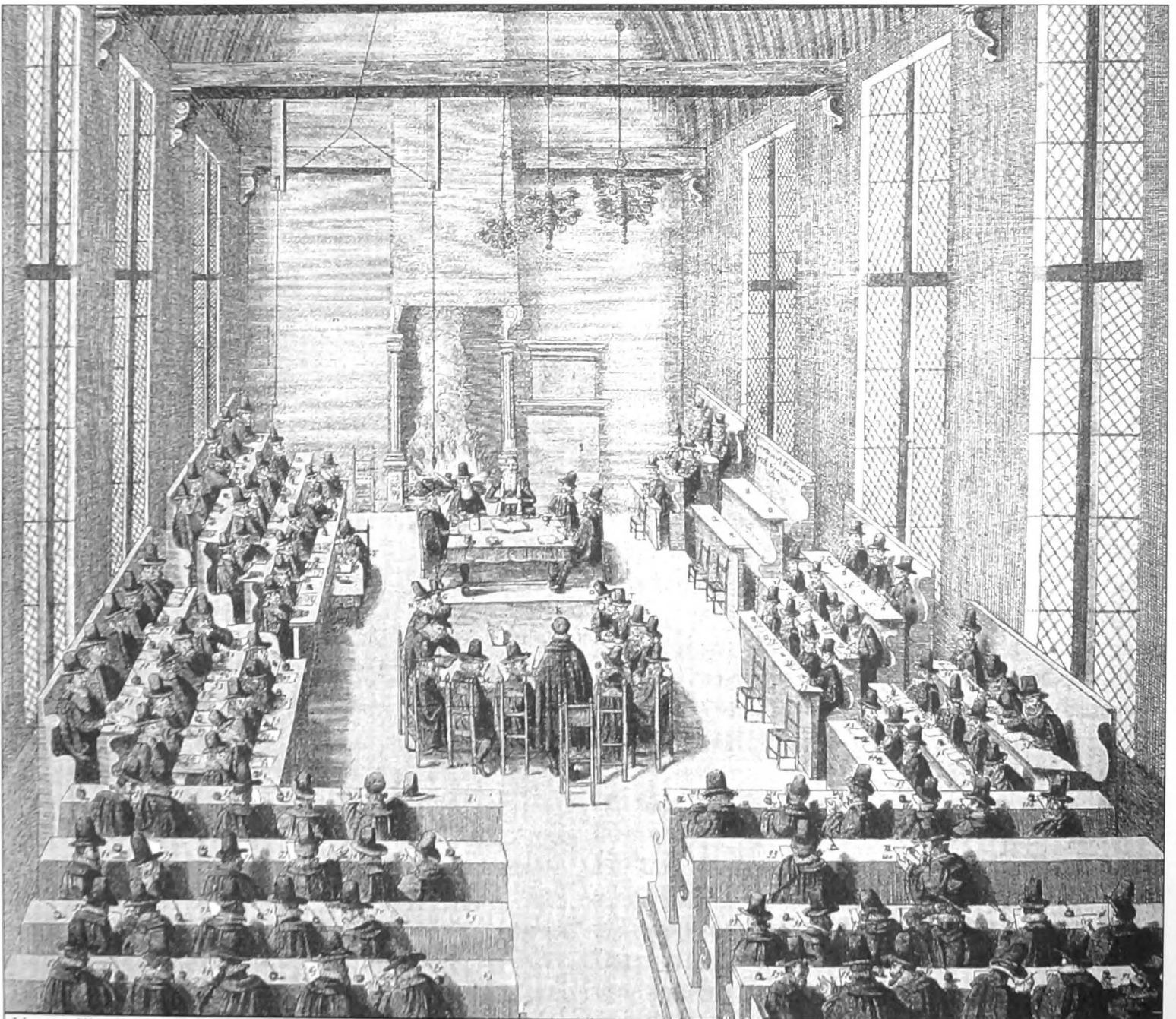
11. SPOT

Heinsius heeft ook polemische satirische werken op zijn actief. Geleerd, belezen, vaardig stilist, maar zelfbewust, ijdel, nijdig en rancuneus was hij een vaardig pamflettist uit wiens scherpe pen af en toe bijtende spot droop. Zo schreef hij tegen Scioppius, die Scaliger beledigd had, twee vernietigende replieken (1608, 1609). Voor Jacobus Primerius, hoogleraar te

Douai, schreef hij in 1608 een geestig traktaatje over huwelijk en vrijgezellenleven.

De "Lof van de lius" (Laus peciculi, opgenomen in "Orationes") steekt de draak met kwelzieke vrouwen en verdraagzame mannen. Zijn ongevraagd en misplaatst partij kiezen op de Synode van Dordrecht had hem vele vijanden opgeleverd uit het kamp der Remonstranten, die hem geregeld zijn onrechtvaardige houding verweten. Maar in zijn "Cras credo, hodie nihil" (Morgen geloof ik u, vandaag niet) uit 1621, beschrijft hij, gezien van op de maan, hun ordeloos nietig en belachelijk gewriemel en breekt een lans voor eenheid en orde.

De "Lof van de ezel" (Laus Asini, 1623) is een eigenaardige mengeling van lof en van satire op de gekende eigenschappen (of gebreken) van de ezel die men zo vaak in mensengedaante ontmoet. Het boekje werd in hetzelfde jaar in het Nederlands vertaald en was enorm populair.

Voorstelling van de Dortse synode van 1618-1619. Op deze bijeenkomst, die de nederlaag bezegelde van de remonstranten en officieel de gereformeerde leer vastlegde, werd onder andere besloten tot de vervaardiging van de zogenaamde Statenvertaling van de bijbel. In een deel van protestants Nederland wordt nog altijd aan deze vertaling vastgehouden.

12. HEINSIUS WAS EEN VEELZIJDIG MAN

Hij was een geleerd classicus en eminent hoogleraar, dichter van Nederduytsche, Latijnse en Griekse poëzie, theoloog, pamflettist en satiricus, uitmuntend redenaar (zijn "Orationes", in zwierig Latijn, werden herhaaldelijk herdrukt en bleven zelfs na 1900 nog gebruikt als schoolboek).

Men zal zich herinneren dat hij in 1627 benoemd werd tot de officiële geschiedschrijver van de Staten van Holland en West-Friesland.

Frederik-Hendrik, de jongere broer van Maurits van Nassau, heroverde 's Hertogenbos, verdedigd door Anton Schetz, heer van Grobbendonck, op de Spanjaarden, in 1629. Hetzelfde jaar nog publiceerde Heinsius de geschiedenis van de belegering en de inname van Den Bos: "Rerum ad Sylvam Ducis atque alibi in Belgio aut "Belgis".

De lange lijkrede voor Frederik-Hendrik, gedrukt in 1647, is eveneens van historisch belang. Zijn laatste geschrift "De Pace inter Philippum IV et Faed. Belgiae Ordines", in 1648, gaf in beknopte vorm, de geschiedenis van de tachtigjarige oorlog en kommentaar op de vrede van Munster (Westfalen).

LOF

"He devoted his scholarly efforts chief by to classical philology and theology. In neither are his methods ours, and for the modern specialist his contributions have only occasional or strictly historical value" (P.R.Sellin: D.H. and Stuart England, p. XIII).

13. AFTAKELING EN EINDE

De jaren begonnen te wegen. Heinsius, die steeds van een goede gezondheid mocht genieten en een enorme werkkraft aan de dag had gelegd, voelde de greep van de ouderdom en de eenzaamheid. Zijn vrouw was in 1633 overleden. Hij, die lang geleden een lofzang op Bacchus schreef, zocht troost in de drank. Een anekdote vertelt hoe de studenten bij herhaling voor de gesloten deur van de collegezaal vruchteloos op de prof wachtten en toen bewuste prof niet opdaagde in koeien van letters op de deur schreven: "Daniel Heinsius non leget hodie propter hestram crapulam" (D.H. geeft vandaag geen les, want hij heeft gisteren de beest uitgehangen).

Hij begon aan geheugenverlies te lijden (de drank?), maar bleef toch even hooghartig.

Vanaf 1642 vroeg hij het emeritaat aan, vooral het gevolg van het uit de hand lopende conflict met Salmatius, wat hem niet werd toegestaan. Dank zij persoonlijke interventie van Frederik-Hendrik werd hij dan toch van zijn professoraat ontlast, in 1647. In 1653 kreeg hij tenslotte zijn op rust stelling als bibliothecaris en secretaris van de Academische Raad.

Hij takelde zowel geestelijk als fysisch snel af: als rancuneuze, seniele grijsaard, compleet zonder memorie, versuft door de alcohol, is hij op 25 februari 1655, geveld door een beroerte, overleden. Acht dagen later, op 4 maart, werd hij in de St. Pieterskerk te Leiden begraven.

LOF: EEN LEVEN VOL PUBLICATIES VAN HOOGSTAAND WERK

"With his passing an era of humanistic learning and philology at Leiden (¼). In him the university lost a teacher universally celebrated for his intellectual gifts, his personal charm, and his complete spoken and written command of the classical tongues in prose and verse. Behind him he left a scholarly and literary production of some three hundred titles including collections of poetry, orations theological works, and patristic and classical editions, to say nothing of much occasional verse, his labours for the Elseviers, the scholarly assistance he afforded to men of letters in the United Provinces, the Southern Netherlands, France, Great Britain, Germany, Poland, Italy and Scandinavia, his voluminous correspondence and his unpublished annotations of many authors, some of which appeared in print long after his dead" (P.R.Sellin, o.c. p.65). "Quantum est quod nescimus": er is nog zoveel wat wij niet weten !

14. DE BETEKENIS VAN DANIEL HEINSIUS

De betekenis van Daniel Heinsius ligt dan ook in de eerste plaats in zijn bijna ongeëvenaarde werkkraft. De talrijke kritische uitgaven van Griekse en Latijnse klassieken, mogen ons nu, na drie en een halve eeuw, voorbijgestreefd lijken, in zijn tijd was hij de "primus inter pares" in de klassieke filologie, "l'honneur de l'université de Leiden" (Dradley Carleton, Engels gezant), de "magnum seculi noster ornamentum" (Polyander)... "Veel is oppervlakkig, slordig, onevenwichtig, weinig van blijvende waarde" (Prof. Dr. G.A. Van Es...p. 20).

J. Koopmans vat Heinsius' verdienste aldus samen: "Heinsius is de grote geleerde die in zich en om zich het nationaal bewustzijn voelt rijpen, en zich geeft aan een literatuur, die de steun van de besten des volks behoeft om in kracht en gloed te winnen. Hem strekt zijn initiatief tot groter roem dan zijn kunst" ("De Beweging", sept. 1909, p. 286).

Zijn Latijnse gedichten en redevoeringen gelden nog steeds als modellen.

"Wat Daniel Heinsius als dichter voor ons belangrijk maakt is, dat hij staat aan het begin van een nieuwe fase der calvinistische poëzie" (Van Es, o.c., p. 19). Zijn amoureuze lyriek, gedichten in alexandrijnen geschreven, leggen de klemtoon op het zinnelijke.

zijn geschreven in een natuurlijke taal en beeldrijke stijl. Als eerste in de Nederlandse taal heeft hij onderschriften in alexandrijnen geschreven - zeer geslaagd - bij twee bundels "emblemata" (Emblemata amatoria, het ambacht van Cupido).

De heidense hymne aan Bacchus, de diepchristelijke lofzang op Jezus-Christus, enkele gelegenheidsgedichten opgenomen in de "Nederduytsche Poemata": ziedaar de echte erfenis van Heinsius. Niemand in de Nederlandse letterkunde had voordien zo'n sierlijke, zwierige, ritmische en inhoudelijke alexandrijnen geschreven.

Prof. Van Es noemt de "Lofsanck van Jezus Christus" ... werk van betekenis, ... het hoogste wat hij bereikte, van belang voor de ontwikkeling van de Nederlandse, in het bijzonder voor de protestantse literatuur. Plotseling, zonder voorbereiding, in een meesterlijke greep, tracht Heinsius het calvinistisch ideaal te verwerkelijken: het geestelijk epos dat de lof verkondigt van de mens geworden Zoon" (o.c.p.29). En dezelfde criticus

CELEBERRIMORUM VIRORUM, QUI DE RE NUMMARIA
SCRIPSERE, VERAE EFFIGIES.

1 <i>Just. Lipsius.</i>	10 <i>Dion. Gotbofredus.</i>	18 <i>Conr. Rittersbusius.</i>
2 <i>Jof. Scaliger.</i>	11 <i>Andr. Alciatus.</i>	19 <i>Hadr. Junius.</i>
3 <i>Laur. Vallā.</i>	12 <i>Petr. Gassendus.</i>	20 <i>Guiehn. Budæus.</i>
4 <i>Jan. Gruterus.</i>	13 <i>J. Meursius.</i>	21 <i>Guiehn. Pbilander.</i>
5 <i>P. Scriverius.</i>	14 <i>H. Wolfius.</i>	22 <i>Willebr. Snellius.</i>
6 <i>Hermolaus Barbarus.</i>	15 <i>Cl. Salmafius.</i>	23 <i>Paul. Manutius.</i>
7 <i>Isaacus Casaubonus.</i>	16 <i>Cajp. Barthius.</i>	24 <i>Matth. Hoffius.</i>
8 <i>Aldus Manutius.</i>	17 <i>Fr. Hotomiannus.</i>	25 <i>J. Fr. Gronovius.</i>
9 <i>Marq. Freherus.</i>		

Beroemde mannen die over penningkunde schreven. (ets van A. van zijlveld circa 1650)

besluit: "Al was hij geen groot scheppend kunstenaar, belangrijk is zijn initiatief in de aangewezen genres: het emblema, de nationale lofzang en het christelijk epos. Invloed heeft hij vooral uitgeoefend door zijn epische stijl en de techniek van de alexandrijnen" (o.c., p.32). "De promotor van de nieuwe kunst in de nationale taal" (Knuvelde, o.c., p.176).

In meer dan in één gedicht herinnert Heinsius aan Ronsard⁵

"Geluckich die int velt, int midden van de lanssen
En van de sweerden bloot den droeven dans mach
dansen

Die wij al moeten gaen, en vallend' in het sandt
De leste voetval doet voor Godt en voor zijn landt"

"...Om een simpel versje van welgeteld acht regels, dat ons altijd één van de schoonste heeft toegeschreven die ooit in onze taal gedicht zijn" wil prof. dr. J. Presser ("De tachtigjarige oorlog, p.360) de palm aan Heinsius reiken:

"Aenspraek aen de Spanjaerden".

Al daer de hemel strekt en daer de wolken drijven,
Is't even, waer men woont, als kinderen ende wijven
Zijn buiten slavernij, zijn verre van uw handt.

Al daer gij niet en zijt daer is ons Vaderlandt.

De vogel is alleen geboren om te snijden

Met vleugelen de lucht, de paerden om te rijden,

De muilen om het pak te dragen, of de lijn
te trekken met de hals, en wij om vrij te sijn.

Zijn invloed op de Duitse dichtkunst was groot, in de eerste plaats te danken aan zijn bewonderaar Martin Opitz. Zijn Latijnse tragedies golden als voorbeelden in Nederland, Duitsland, Frankrijk. Vooral door zijn "De Tragaediae Constitutione" beïnvloedde hij zeer sterk het Franse klassieke drama in de 17de eeuw.

⁵ Pierre de Ronsard (°11.09.1525 Vendôme, †29.12.1585 St. Cosme). Leven aan het hof van Henri II, Charles IX en Henri III, bewonderde en beschermde hoveling. Hield van het landleven, de natuur, de kunsten. In 1549 medeoprichter van de dichtersgroep «La Pléiade» («het Zevengesternte»). Schreef en publiceerde o.a. "Odeo" (1550-1553), "Les amours de Cassandre" (1552), "Hymnes" (1556), "Elégies" (1560), "Discours" (1564), "Sonnets pour Hélène" (1574).

15. NAZATEN

Heinsius was op 16 mei 1617 gehuwd met Ermengard Rutgers, de dochter van een notabel uit Dordrecht, en zuster van de beroemde J. Rutgers, filoloog en professor te Leiden. Zij was ook de nicht van Hugo Muys van Holy, beschermeling van prins Maurits, een harde tegenstander van de Arminianen. Zijn vrouw overleed in september 1633. Zij hadden twee kinderen, een dochter Elisabeth (°27.08.1618) die huwde met de rechtsgeleerde Willem Goes, en een

zoon, Nikolaas (°Leiden 29 juli 1620, † s'Gravenhage 7.oktober 1681).

Deze Nikolaas dichtte in het Latijn, gaf Latijnse teksten uit, was professor te Leiden:

- In 1641-1642 was hij herhaaldelijk in Engeland.
- In 1646-1648 in Italië.
- Hij werd in 1649 als diplomaat in dienst genomen van koningin Christina van Zweden en van de Staten-Generaal, en reisde als dusdanig gedurende jaren Europa af.

Waarschijnlijk vond hij geen tijd, of geen vaste verblijfplaats, om te trouwen, wel om minstens twee natuurlijke kinderen (twee zonen) te verwekken bij de Zweedse Margareta Wullen. De jongste van die twee, Nikolaas Heinsius jr. (1656-1720) werd doctor in de geneeskunde in 1676 maar moest wegens een vechtpartij met dodelijke afloop naar het buitenland vluchten en zwierf jarenlang rond. Hij werd nog lijfarts van Christina van Zweden en van de keurvorst van Brandenburg. Teruggekeerd in Holland gaf hij twee romans uit, vertalingen van Scarron (Le roman comique, La vraye histoire comique de Françion, waarvan de titel "Leven van vrolijk Fransje" spreekwoordelijk geworden is).

Zijn oorspronkelijke schelmenroman «De vermakelijke avonturier» uit 1695 kende een enorm succes en werd in vele talen vertaald (werd ca. 1960 nog herdrukt !)

Daniel Heinsius was een neef van Justus De Harduyn (1582-1636) -dezes grootvader Thomas was gehuwd met Joanna Haudeel, een zuster van Maria Haudeel, grootmoeder van Heinsius- te Gent geboren, in 1607 priester gewijd, een fijngevoelig dichter van wereldlijke en geestelijke sonnetten, renaissancistisch van vorm en inhoud, stuk beïnvloed door de "Pleiade".

Maximiliaan De Vriendt schrijver van lofdicht op Geraardsbergen (Vrientius, +Gent 27.12.1614) was eerst gehuwd met Josyne De Harduyn (+1585), jongste dochter van Thomas en Joanna Hand... en zuster van François De Harduyn (+1609, x Livina Taeyaert), de vader van Justus De Harduyn. In 1586 hertrouwde De Vriendt met Josyne Rijdts.

Antoni Heinsius (1641-1720), Pensionaris van Delft (1679), in 1684 als diplomaat naar Parijs, in 1685 naar Londen, in 1689 raadspensionaris. Leidende figuur tijdens de Spaanse successieoorlog.

Deze Antoni Heinsius (°1641) was een achterneef van Daniel Heinsius (°1580).

Vermoedelijk is Dr. H.W.Heinsius, de samensteller (samen met E. Hermans en Dr. Jac. P. Thijssse) van een ongeëvenaarde "Geïllustreerde flora van Nederland" (1908, 16de druk 1947) een verre nazaat van Daniel Heinsius.

16. ICONOGRAFIE

- Geschilderd portret uit 1642, geschilderd door J. Van der Merck, in het stadsmuseum van Oldenburg (W.Duitsland).
- Gravure door J.Snijderhoef.
- Geëst portret (ridder Heinsius, in 1639) door J. Lievens (univ. bibl. Leiden).
- Geschilderd portret door J. Sustermans (Pittimuseum, Florence).
- Gravure door Willem Swanenburg 1607: Heinsius op 26 j. leeftijd.
- Lithografie door I.S. van Doosselaere als frontispice van het Nederduytsch Letterkundig Jaarboekje van Fr. Rens jg. 1856.

Professor Heinsius
Schilderij door Jakob van der Merck, in 1630

17. IN URBEM GERARDIMONTIUM: AAN DE STAD GERAARDSBERGEN

Weelde van hemel en aarde, waar talrijke schone dalen en koele weiden liggen, en waar vele bossen de bodem bedekken, hoe zal ik u bezingen ?

Amper sluiten de stadsmuren de vreugden van het platteland buiten: de akkers omgeven uw wallen. Bijna dringen saters en kuise dalnymfen de stad binnen.

Ei zo na komen de bosnymfen uw huizen bewonen. De berg buigt zich over u heen:

In het centrum van de stad klatert een zuivere bron en schenkt overdadig haar helder water weg.

O huis van de goden, o enige fakkel van onze muze !

Het is hier niet moeilijk uw lof te verkondigen, een godheid waardig
 Wie zou mijn gedicht kunnen weigeren ? De edele castalia zelf snelt mij ter hulp.
 Verhef een weinig de ogen: hier zie je de Helikon.⁶
 ("Poemata", Lugduni Batavorum, Apud Francis Hegerum,

Anno MDCXL, p. 242).

⁶ Verklaringen:

Saters: (satyr) vruchtbaarheidsdemon in de Griekse mythologie in de omgeving van Dionysius. (afgebeeld als menselijk bovenlichaam met bokkpoten).

Dal- en bosnymfen: godinnen van lagere rang in de Griekse mythologie. Ze bevolken rivieren, bossen, meren, dalen...

Muze: er zijn 9 muzen = zanggodinnen in de Griekse mythologie.

Castalia: dichteres van oden en lofzangen.

Helikon: het aan de muzen gewijd park, met kristalheldere bronnen.

18. IN FONTEM PURISSIMUM, IN SYLVA NON PROCUL GERARDIMONTIO.

Aan een zuivere bron, niet ver van een bos, in de buurt van Geraardsbergen.

Een bron helderder dan glas, zuiverder dan sneeuw, een huis voor de nymfen, een verblijf voor de najaden, een koele schaduwrijke plek, beschermd door het bladerdak van vele hazelaars en eiken: fontein des levens, ontvang mijn hulde, houd de koude wind ver van mij.

Gevlucht uit het koude land en de wilde kuststreek van de Bataven, ben ik vol vreugde naar je toegekomen, pas teruggekeerd in mijn vaderland.

Lieve fontein, beantwoord mijn genegenheid, heet mij welkom. Laat geen afgeknakte takken, geen hollend vee, geen ravenvlucht uw helder water bezoedelen. Zorg er voor dat de loop van de snelle beekjes en de vlugge waterlopen niet belemmerd worde, sluit bezoedeld water af.

Laat dan altijd de Najaden dorsten naar je mooie water, evenals de kuise boomnymfen aan wie je bos bescherming biedt; laat dan Diana komen en je vragen gewassen te worden, laat haar komen om alleen door jou bekeken te worden; laat de gemene bende der jeugdige saters ver weg vluchten, zodat je frisse vocht alleen voor de meisjes blijft voorbehouden.

Ontvang de uitgeputte wandelaar, vermoeid door de zonhitte en de inspanning van de tocht, en verdrijf zijn onlesbare dorst met je verkwikkende vocht. Ik verkies u boven de nectar van Chios en de bedwelmende Falernische wijnen.

Gelukkig is hij die zich tevreden stelt met wat de natuur te drinken geeft en wat de aarde verschaft. Hem kan overmatig eten niet ziek maken, de fijne gerechten met veel moeite klaar gemaakt noch

de braspartijen die menigeen met de dood heeft bekocht. Hij is tevreden met het klaterend water dat hij met de handen aan de lippen brengt of met het opgevangen hemelse vocht. Zo leefden eertijds onze vaders die uit eigen beweging de voorkeur gaven aan een natuurlijke en onschadelijke levenswijze.

De groene bladerkronen geven u diepe schaduw en de zachte grasmatten is als een bed voor de verzadigde, een bed waarvoor veelkleurige tapijten in Tyrische wol en purperen spreien moeten onderdoen.

O, mocht ik maar zo rustig mijn leven kunnen doorbrengen, onbekend voor het volk. Laat zo voor mij langzaam de oude dag komen, evenals een late dood. Van de schitterende festijnen van de groten der aarde moet ik niet weten: een paar echte vrienden aan een sobere tafel zullen voldoende zijn.

Hulde aan u, Vrientius, door de muzen en door mij gekroond, de beroemdste inwoner van het land der Morinen. Gans België bezit geen schitterender persoon. Hij zag honderd gevleugelde amors rondfladderen, evenals de zoete Hyella. Ik zal zelf een groene lauwerkrans vlechten. Gij zult voor mij zijn als de wateren van Bellerophon.

19. VAN HEINSIUS ZIJN EEN 420 TITELS BEKEND. HIER ONDER DE VOORNAAMSTE

(naar Paul Sellin: Daniel Heinsius and Stuart England, Leiden, 1968) :

I. POËZIE

a. Poemata. Leiden, apud Joannem Maire 1603.... Leiden, Apud Francis Hegerum 1640.... A'dam 1666.

b. Emblemata Amatoria 1605. Theocritus a Ganda.... 1608, 1612 (A'dam) Dirck Pietersz; 1613 (Marcus), 1615 (Janssen A'dam) 1620, 1621.

Afbeeldingen van mime. Leiden. Jacob Marcusz, 1613.

Het ambacht van Cupido. Leiden, Jacob Marcusz, 1615

Afbeelding van mime. Met de spiegel v.d. doorluchtige Vrouwen, met noch veel schone poëtische gedichten. Leiden 1619.

c. Spiegel vande Doorluchtige vrouwen. J. Hondius, A'dam 1606, 1615, 1619.

d. Peplus Graecorum epigrammatum. Leiden. Lud. Elzevier 1613, 1616, 1617, 1623. Franc. Hegeri 1640.

e. Nederduytsche Poemata en Hymnus aan Bacchus. P.S. A'dam, W. Janssen 1615...

f. Lof-sanck van Jezus Christus, P.S., A'dam, W. Janssz. 1616, 1618, 1621, 1622, 1628 (Pieter van Waesberghe), 1646, 1650.

g. Afzonderlijke gedichten: Apoteosis Georgië Paludoni (1598), Carmen nuptiale Petro Jeriverio

et Anna Guilelmiae ab Ara, 1599, Aiviacus 1602; Nordowicum, Elegia ad Diderium Dousam J.F. 1602; Imnes eis Pandoran Heriodos 1603; Laudatio Jani Dousai, Manes Dousiti, Elegia funebris Scaligeri 1605; In obitum Justi Lipsii epicedum 1607; epi-thalamium in scupties Hugonis Grotii et Mariae Reigersbergiae; Grotii Erotopaegnia 1608; Epithalassia in nupties Johannis Melandri et Mariae Honloiae. Autoribus Hugone Grotio et Daniele Heinsio, 1608; Jambii partim morales, partim ad amicos, 1608; In nup-tias Gapari Vosbergii et Barbarae Panhusine, 1609; Propempticon JaniRutgersii1615; Il-lustris viri Jac. Aug.Thuani apotheosis, 1617; De contemptu mortis libri IV, Leiden, El-zevier 1621; Ad serenissimam venitorum respublicam 1524; Ode in laudem... M. Jo-hannis Casimiri Gernandi 1630 ?; Herodes infanticida 1632; Epithalamia in nuptias Johannis Polyandri a Kerckhoven et Catharinne Wottonae, 1641; In obitum J.P.Kerckhoven 4.2.1646; Carmen in insuguratiorem Christinae. Bacchus en Christus. Trou lofzangen v.D.H. (Ed.L.Ph.Rank, JDP. warners, F.L. Zwaan) Zwolle Tj. Willink 1965.

II. REDEVOERINGEN

a. Verzamelde "orationes" 1606, 1609, 1610, Elzevier: 1612, 1615, 1620, 1621, 1627, 1642; 1652, 1657 (Elzevier).
 b. Afzonderlijke redevoeringen:
 Oratio ad curatores, professores & reliqua academiae membra 1602; The-veritum auspicaretur 1603; Laudati Jani Dousae Manes Dousici, Elegia funebriis Scala-geri 1605; ad milites Flandros 1605; Josepho Scaligero 1607,1608; In obitum Josephi Scaligeri; oratio de conjungendis Graecorum lingua et disciplinis 1611; Socrates 1612, de politica sapientia oratio 1613; de praestantia 1614; oratio de prima Romanorum acta-te, prima eius pop. virtute 1614; in obitum Ernesti Ludovici historiae a Burckstorf 1616; oratio cum secundum Taciti Annalium absolvisset 1617; Gratulatio ad serenissubum in-victissimae venetorum reipublicae principem 1621; Laus asini 1622, In obitum Philippi Cluveri oratio, 1623; en P. Cluverius: Introductionis in universam geographium libri VI, 1624; oratio in obitum Revieri Bontii 1624; Laudatio fundris Principi Mauritio, 1625; oratio politica de C. Caesare 1625; Laus pediculi 1629; Eloge du pou. G.Goubeyre, waes, Ed. de Cigale 1931; Gustavo Magno paneg. 1632; panegyrieus ad christinam 1646 ? Cel-cissimi principis AuriaciFrederi Heinsii elogium funebre, 1647; De pace inter Phi-lippum IV ed Focd Belgiae ordines panegyricus, 1648.

III. KLASSIEKE EN PATRISTISCHE FILOLOGIE

a. Fabulae Aesopi Graece et Latine, nunc denno selectae: ... quas Avienus carmi-ne expressit. Leiden 1626.
 Natas in Homeri Batrachomyomachiam. Leipzig 1750.
 b. Aphtonium Sophistos. Leiden 1626.
 c. Aristoteles ethicorum vicomachiorum paraphrasis. Leiden 1607.
 Andronikos Rodios. Leiden 1617.
 Aristoteles de poetica liber. Leiden 1616.
 Horatii opera cum notis D.H.; accedit Aristoteles de poetica libellus graece et latine. Antwerp 1610.
 Aristoteles de poetica liber. Leiden 1611.
 Aristoteles peri technès retorikès, Paris 1625.
 De tragoediae constitutione. Leiden 1643.
 Aristoteles peri poiétikès. Cambridge 1696.
 Aristoteloy's politikon. Leiden 1621.
 Notas in Catulli phaselum. Leipzig 1750.
 Clemens Alexandrinus. Leiden 1616.
 Q. Curtii Rufu historianum libri. Leiden 1633.
 Hesiodos Askraies. Leiden 1603,1613.
 Hesychius. Leiden & R'dam 1668.
 Q. Horatii Flacci opera omnia. Leiden 1594, 1612, 1616, 1622, 1626 (odae, satyrae, arspoetica), 1628, 1635, 1653. Apud Janssonio Waesbergios, A'dam 1718.
 Titus Leuius ex Heinsii recensione. Leiden 1632, 1634.
 V.C.Maxim Tyrii... dissertutiones XLI Graece. Leiden 1607, 1614,1631.
 Michaelos Apostolios paramiai. Leiden 1619.
 Nonnos Panoplitos. 1605,1610.
 Pub. ovidii Nasonis opera. Leiden 1629 (Janssinio Waesbergiis).
 Aurelii Prudentie opera cum notis. A'dam 1637.
 L.A. Senecae philos-libelli V. Leiden 1601, 1611, 1619, 1621.
 Silius Italicus de secundo bello punico. Leiden 1600.
 Crepundia Siliana. Leiden 1601.
 Simplicii commen-tarius in Enchiridion Epicteti. Leiden 1640.
 Pub. Terentii comoediae sex. A'dam 1618. Vele herdrukken. Janss. Waesbergiana A'dam 1681.
 Thermistii Euphradae orationes aliquot... Leiden 1614.
 Theokritos, Moschos, Bionos, Simmios 1603.
 Theonos Sophistos. Leiden 1626.
 Theophrasti Eresi: opera omnia Graece & Latine. Leiden 1611.
 Tomatos magistros... onomaton attikon eklogai. Leiden 1757.
 Virgilii opera ex recensione D.H. A'dam 1618.
 P. virgilii Maronis opera. Leiden 1636.

IV. MODERNE FILOLOGIE

V.C. Jacobi Auberii. Leiden 1619.

P. Cluverius: Introductio in uni-versam geographiam. Leiden 1624.

P. Cluverius: Italia antiqua. Leiden 1624.

Jani Dousae filii poemata. Leiden 1607.

Des. Erasmi colloquia nime emendatoria. Opdracht. Leiden 1636.

(coronis apologetica)

Hondius J.: Nova et accurata Italiae hodiernae descriptio, geographicis tabulis et... iconibus illustrata a Judoco Hondia. Leiden 1627.

Scaliger J.J.:

Epistolae. Leiden 1627.

Iambi gnomico. Leiden 1607.

Joanni Secundi... itineraria. Leiden 1618.

V. HISTORISCHE WERKEN

Dan. Heinsii rerum ad Sylvam-Ducis atque alibi in Belgio ant a Belgis. Leiden 1631.

Tooneel der Steden van de verenighde Nederlanden. Joan Blaeu. Fol. N. 1649.

VI. THEOLOGIE

Dan. Heinsii in Theophania, sine Domini natalem, homilia. Leiden 1612. (vertooch op de Geboorte Onses Heeren, Leiden 1613.)

Dan. Heinsii in cruentem Christi sacrificium, sine Domini passionem, homilia. Leiden 1613.

Dan. Heinsii homilia in locum Johannis cap. XVII vers. IX. Leiden 1619.

Acta Synodi

Nationalis,...Dordrecht habitae anno MDCXVIII et MDCXIX. Leiden 1620.

D. Heinsii aristarchus sacer, sine ad Nonni in Johannem metaphrasin exercitationes. Leiden 1627.

D. Heinsii sacrarum exercitationum Ad Novum Testamentum libri XX. Leiden 1639.

VII. POLEMIEKEN

Jani Philodusi...adversus...Petri...Boekenbergii scripto pro Jano Dousa...responsio. Leiden 1602.

Jani Philodusi ad calumnias Jacobi Brassieae pro Jano Dousa, et se, responsio placida. Leiden 1603.

Hercules tuam fidem sine Memsterus hypobolimaesus.

DANIEL HEINSIUS ECLES. SGRGN. SVECORVM REGI A CONSILIIS.
*He ille Heinsiiades, quem pingere solus Apelles.
 Dicere quem digne solus Apollo potest.*
*Sola parens Danum moruit quem genere Grande.
 Sola parens votum Leida fouere sinu.*
Ioannes Lievens pinxit et fecit. Martini van der Kolk sculpsit. Maxemilianus Weyden. Senat. Gand. a. 1639.

Daniel Heinsius met riddermedaille. Heinsius 59 jaar oud.
 Ets door Jan Lievens, in 1639

id est, satyra Memppea, de vita... Gasparis Schioppi. Leiden 1608.

Cras credo, hodie nihil. Satyre Memppaea. Leiden 1621.

Danielis Heinsii epistola, qua dissertationi D. Balsaci ad Heroden Infanticidam, respondi-tur... Leiden 1636.

Excerpta ex Claudii dissertationibus de trapezitis et in ea theologi crynsdam breves no-tae. Leiden 1641.

Dan. Heinsii exercitatio de lingua Hellenistica (Schookens). Leiden 1643.

Pro Daniele Heinsio adversus Joannis Crü calumnias apologia necessaria. Leiden 1646.

VIII. ANDERE GESCHRIFTEN

(J. Meursius) Illustris academia Lugd-Batava: id est virorum clarissimorum icones, elogia ac vita, qui eam scriptis suis illustrant. Leiden 1613.

(J. Meursius) Illustrium Hollandiae & west-frusiae Ordinum alma academia Leidensis. Leiden 1614.

(J. Meursius) Icones, elogia ac vitae professorum Lugdunensium apud Batavos. Leiden 1617.

Joannis Meursi Athenae Batavae. Leiden 1624.

Catalogus librorum bibliothecae Lugdunensis. 1615.

Catalogus bibliothecae publicae Lugdo-Batavae, 1623.

Dominici Bandii epistolarum centuriae duae. Leiden 1615.

Dan. Heinsii dissertatio epistolica, An viro literato ducenda sit uxor, & qualis. Leiden 1616.

20.DOCUMENTATIE

- J. van Waesberghe: Gerardimontium sive altera imperialis Flandriae Metropolis ejusque castellania (Brux., 1627) p. 144.

- A. De Portemont: Recherches historiques sur la ville de Grammont (Gand 1870) t.I, p.130; t.II p.33, 41, 42, 131, 146-148, 271, 272.

- V. Fris: Geschiedenis van Geraardsbergen (Gent,1911) p.13,14, 403, 423, 452, 453.

- V. Fris: De oudstbewaarde stadsrekening van Geraardsbergen: 1397-1398, in Bull.v.d.M^{ij}. Geschied. en Oudheidk. Gent, 1912, nr.542

- V. Fris: Uittreksels uit de Stadsrekeningen van Geraardsbergen 1475-1658, in Bull. v.d. M^{ij} Geschied. en Oudheidk. Gent ,1912. nr;223, 189, 292, 434.

- F. D'Hoop: Inventaire des anciennes archives de Grammont (Grammont 1880) p.21, nr.157.

- N. Geirnaert: Monasticum Fratrum vitae communis, Teil I (Brüssel 1977).

- E. Soens: De voormalige scholen te Geraardsbergen, in Hand. Mij. Geschied. & oudheidk. Gent deel XI, 2de afl., p.58.

- G. De Vos: Geschiedenis van het O.L.V.Hospitaal (Geraardsbergen, 1903) p...,306.

- G. Kalf: Geschiedenis der Ned. Letterkunde (Groningen, 1909) p.35-43.

- A. Angellis: Daniel Heins, hoogleeraer en dichter (Dietsche

Warande, VI, 1864, p.546-559.

- J. Koopmans: Daniel Heinsius, in "De Beweging" V, sept. 1909, p.187-190, 286.

- Van der Aa: Biographisch woordenboek der Nederlanden, 3de deel, Haarlem 1852, p.129-132.

- A. H. Kan: Daniel Heinsius, in <nieuw <nederlands Biografisch woordenboek, deel II (Sythoff, Leiden, 1912) kol.554-557.

- L.Roersch: Heins Daniel, in "Biographie nationale" vol. VIII col.851-874.

- Prof. Dr. G.A. van Es: Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden, 4de deel: De Letterkunde van Renaissance en Barok in de 17de eeuw (Antw. Brussel 1948) p.19-32.

- C. Busken Huet: Het land van Rembrandt, 8e dr. (Haarlem, 1946) p. 348,349,493,510-569.

- Eug. De Bock: De Nederlanden, 2de druk, VI. pockets (Hasselt, z.d.)

- Prof. Dr. J. Presser: De Tachtigjarige oorlog, (5de druk, A'dam, Brussel 1975) p.360.

- D. Heinsius: Poemata (Leiden 1640).

- D. Heinsius: Nederduytsche Poemata (A'dam, 1616).

- J.Foppens: Biographie universelle, tome VIII.

- Paul R. Sellin: Daniel Heinsius and Stuart England (Leiden 1968).

- Paul R. Sellin: Daniel Heinsius, Nederduytsche Poëmata. De uitgaven van 1616 en 1618 (Tijdschrift voor Ned; Taal en letterk. LXXVIII, 1961, pp. 241-246.

- D.J.H.Ter Horst: Daniel Heinsius 1580-1655 (Utrecht 1934).

- R. Beckherrn: M. Opitz, P. Ronsard und D. Heinsius (Köningsberg, 1888).

- J.P.van Capelle: Over den invloed der Hollandsche Letterkunde op de Hoogduitsche in de zeventiende eeuw. ("In Bijlagen tot de geschiedenis der wetenschappen en letteren v a n Nederland", A'dam 1821.

- J.P. van Capelle: Bijdrage tot de geschiedenis der wetenschappen en letteren in Nederland (A'dam 1821). Invloed van Heinsius op de Duitse Letteren p. 78-222.

- Dr. G.P.M. Knuvelde: Handboek tot de Geschiedenis der Nederlandse Letterkunde, 2de deel, 5de druk. (Malmberg,'sHert ogenbosch 1971) p. 176-186.

- Lode Roose: Drie nederlandse Renaissancisten: Heinsius, JAN VAN DER Noot, C. Huygens (Dietse warande en Belfort jg. 111,1966, p.529-537).

- Buyle Daniel: Nicolaas Heinsius en zijn "vermakelijke avonturen" Tijdschrift van de Vrije universiteit te Brussel 5/1973, p.183-193.

- John J. Murray: Vlaanderen en Engeland, de invloed van de Lage Landen op Engeland ten tijde van de Tudors en de Stuarts (Mercatorfonds, Antwerpen, 1985)p. 257-269,274,276.

- Siegenbeek: Geschiedenis der Leidse hogeschool, 1829.

- Extracten uit de resolutiën der curatoren van de Leidense hogeschool; in 'Dietse Warande, deel VI, p.438.

- B. Becker-Cantarmo: Daniel Heinsius (New York 1977).

***